

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY

NATIONAL LIBRARY OF THE
CZECH REPUBLIC

MISCELLANEA

ODDĚLENÍ RUKOPISŮ A STARÝCH TISKŮ

THE MANUSCRIPTS AND EARLY PRINTED
BOOKS DEPARTMENT

(18)

2003–2004

Praha 2005

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Miscellanea : Národní knihovna České republiky, Oddělení rukopisů a starých tisků = National Library of the Czech Republic, the Manuscripts and Early Printed Books Department. (18), 2003–2004. – Praha : Národní knihovna ČR, 2005. – 500 s.

ISBN 80-7050-466-8

091 * 094 * 930.85:08/09 * 026/027(091) * (437.3)

- rukopisy – Česko
- staré tisky – Česko
- knižní kultura – Česko
- knižní kultura – dějiny
- dějiny knihoven – Česko
- sborníky

09 – Rukopisy, prvotisky, staré tisky. Vzácná a pozoruhodná díla

Poznámka

Odborná redakce ukončena v prosinci 2004.

Redakce Miscellanei se omlouvá čtenářům i příspěvatelům za rozkolísanost normy v citacích poznámkových aparátů. U většiny příspěvků bylo ponecháno z technických a časových důvodů ještě tradiční citování literatury běžné v české odborné literatuře.

Mezinárodně platné normy – ISO 690:1987: Bibliographic references (od 1. 1. 1997 platné i pro Českou republiku: ISO 690:1987) a ISO 690-2:1997: Bibliographic references to electronic documents (od 1. 2. 2000 platné i pro Českou republiku: ČSN ISO 690-2) akceptovaly pouze některé příspěvky.

Od příštího čísla sborníku hodlá redakce normy citací uvést do souladu s těmito normami a prosí tak všechny potencionální příspěvatele, aby své příspěvky napříště zasílali s poznámkovým aparátem upraveným již podle těchto norem. Stručné požadavky na citaci budou příspěvatelům zaslány.

(-jk)

© Národní knihovna ČR, 2005

ISBN 80-7050-466-8

NEZNÁMÝ FRAGMENT ŠTAMBUCHU FELIXE KAPLÍŘE ZE SULEVIC VE STUTTGARTU

Marie R y a n t o v á, Historický ústav Jihočeské univerzity,
České Budějovice

Štambuchy či památníky, zvané též *alba amicorum*, jež zpravidla doprovázely své majitele na jejich studijních a jiných cestách v době raného novověku, představují velice zajímavý a mnohovýznamový pramen.¹ Jejich obsah a zejména obrazová výzdoba, ať již v podobě četných erbů nebo různých žánrových a jiných obrázků, budila pozornost již v době svého vzniku a používání, tím spíše pak později. Vzhledem k tomu se památníky stávaly objektem sběratelského zájmu již od počátku, případně od poloviny 18. století. Mnohé z tehdy získaných rukopisů se staly součástí dnešních významných sbírek, jiné se do nich dostávaly později, případně se ještě dnes nezřídka nacházejí v soukromém vlastnictví.

Zájem o erby či podpisy významných osobností, které tvoří prvořadý obsah štambuchů, vedl ovšem již od počátku sběratelských aktivit i k tomu, že jednotlivé památníky byly rozdělovány na samostatné listy, které byly poté zařazovány do sbírek autografů či erbů (někdy dokonce po vystřížení z původní stránky). Jako příklad může sloužit sbírka jednotlivých listů shromažďovaná lipským profesorem Friedrichem Mentzem (1673–1749), která se dnes nachází ve státním archivu v Oldenburgu,² nebo sbírka autografů a erbovní sbírka konsistoriálního ředitele Friedricha Wilhelma Frommanna (1707–1787), jež se stala součástí původní Vévodské veřejné knihovny (Herzogliche Öffentliche Bibliothek), dnešní Württemberské zemské knihovny (Württembergische Landesbibliothek) ve Stuttgartu.³

Právě tato sbírka byla podrobena jistě nesmírně náročnému zpracování, které provedla Ingeborg Krekler a během něhož se jí podařilo rekonstruovat celkem 277 štambuchů a zlomků štambuchů z let 1558–1745. Mezi nimi se nachází i jeden bohemikální fragment štambuchu, patřícího Felixi Kaplířovi ze Sulevic. Jedná se zřejmě o Felixe (Častovce) Kaplíře ze Sulevic, který byl synem Jaroslava Kaplíře ze Sulevic (1559–1611) z čížkovské větve rodu a jeho manželky Kateřiny Myškové ze Žlunic. Z rodinného majetku, který Felix zdědil, „propadl 1623 Vtelno, a manželka jeho Anna Sabina Hruškovna z Března Obrnici“.⁴ V roce 1628 pak oba i se svými dětmi Adamem a Barborou Magdalenou odešli ze země.⁵ O jeho dalších (tj. jak předchozích, tak

následujících) osudech není nic známo. V jiném štambuchu, patřící Jiřímu Mladotovi ze Solopisk, se zachoval jeho záznam pořízený 15. října 1631 ve Freiberku, který odráží jeho rozpoložení v emigraci: „*Post lacrimas risum, post exilium paradisum*“.⁶

Fragment zahrnuje celkem 12 listů, pocházejících z tisku Johanna Theodora a Johanna Israela de Bry *Emblemata saecularia*, vydaného ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1596.⁷ Listy mají velikost 18,3–18,5 x 13,6 cm a obsahují dvě vyobrazení loučícího se šlechtice, dvakrát obrázek turnajového rytíře a sedm znakových šablon, tj. předtištěných vyobrazení erbů, určených k domalování. (Jeden list je bez vyobrazení.) Záznamy pocházejí z let 1602–1615, čtyři jsou nedatované. Pouze tři uvádějí i místo – je jím „*Feldlager vor Ofen*“, tedy polní tábor před Budínem, záznamy odtud jsou datovány 25. (jednou) a 26. října (dvakrát) 1602. Zbývající datované zápisy byly pořízeny v roce 1603 (dvakrát), v roce 1604 (rovněž dvakrát) a v roce 1615 (jednou).

Listy obsahují následující záznamy – jsou uvedeny v chronologickém sledu, u každého je uvedeno jméno zapsavší se osoby, místo, datum, příp. v závorce bližší určení tištěné strany.⁸

1. Hans Kaldenhoff, Feldlager vor Ofen, 25. 10. 1602 (loučení)
2. Weikhard Frh. von Auersperg, Feldlager vor Ofen, 26. 10. 1602 (znaková šablona)
3. Hans Christoph von Pinzenau, Feldlager vor Ofen, 26. 10. 1602 (znaková šablona)
4. Hans Wilhelm Tinppar von Tuppan, s. l., 1603 (znaková šablona)
5. Giovanni Battista Pierio, s. l., 1. 2. 1603 (loučení)
6. Friedrich von Parseval, s. l., 1604 (znaková šablona)
7. Hans Rudolf Spett, Zsch..., 1604 (rytíř)
8. Karl von Zedwitz, s. l., 1615 (znaková šablona)
9. Georg Gall von Hroschitz, s. l., s. d. (znaková šablona)
10. Pietro Pisani, s. l., s. d. (rytíř)
11. Ladislaus Daniel von Rabschitz, s. l., s. d. (znaková šablona)
12. Hynek Mrchotyczky (?), s. l., s. d.

Rekonstruovaný fragment tak přináší alespoň dílčí informace o někdejším majiteli štambuchu, o němž jinak postrádáme zprávy. Zbývá objasnit vztah k jinému rukopisu, uloženému již od poloviny 19. století ve sbírkách tehdejší velkovévodské knihovny (dnes Herzogin Anna Amalia Bibliothek) ve Výmaru (Weimar, SRN) a obsahujícímu záznamy z let 1620–1648.⁹ Zatímco v rámci

těchto sbírek byl tento rukopis dlouho považován (navzdory uvedenému časovému rozpětí a výslovnému jmenovitému věnování v několika záznamech) za památník samotného Friedricha Falckého, Ottův slovník naučný (resp. autor hesla August Sedláček) se už v roce 1898 o tomto štambuchu zmiňuje v souvislosti s jiným příslušníkem rodu Kaplířů ze Sulevic, rovněž Felixem, který byl ovšem synem Albrechta ze Sulevic, bratra zmíněného Jaroslava, a jeho manželky Johanky Beřkovské ze Šebířova – a tedy bratrancem Felixe Častovce. Poté, co byl Albrechtův majetkový podíl po jeho smrti v roce 1600 kvůli dluhům prodán, syn zchudl a údajně se v roce 1628 vystěhoval do Annabergu, jeho syn padl u Chebu.¹⁰ Záznamy ve štambuchu však začínají již bezprostředně po bitvě na Bílé hoře, v prosinci 1620 ve Vratislavi, a dále pokračují zejména v Haagu a Leydenu, ale i Paříži či Londýně nebo na jiných místech. Již zmíněný freiberský záznam Felixe Častovce Kaplíře ze Sulevic v památníku Jiřího Mladoty ze Solopisk z roku 1631, kdy se majitel výmarského památníku nacházel výlučně v Haagu a Leydenu, svědčí o tom, že majitelem tohoto štambuchu musela být jiná osoba – a mluví tedy pro druhého z obou Felixů. To, že by oba rukopisy – výmarský památník a stuttgartský zlomek – byly součástí jednoho celku, můžeme rozhodně vyloučit: otázkou je již samo časové rozpětí, vzbuzující pochybnost, zda po tak dlouhou dobu památník mohl být veden jedinou osobou (i když to nebylo nemožné), ale zejména další skutečnosti. Výmarský rukopis je celistvý, bez vyřezávaných či vytrhávaných stran, neobsahuje tištěné, resp. předtištěné stránky, (ty se používaly spíše v 16., příp. ještě na počátku 17. století, obtížněji však již mohly být dosažitelné v neklidných dobách třicetileté války) – a navíc má i zcela jiný, menší formát (cca 10 x 8 cm). V tomto případě se jedná o v mnoha směrech zajímavý rukopis, zejména s ohledem na život a styky pobělohorské šlechtické emigrace, který si však i vzhledem ke svému rozsahu (336 stran) a množství záznamů (203) vyžádá důkladnější pozornost. Bude o něm proto pojednáno samostatně.

Máme tedy k dispozici dva samostatné rukopisy: zatímco výmarský štambuch je výrazným příkladem emigrantského památníku, stuttgartský fragment, patřící dalšímu z příslušníků rodiny Kaplířů, je zajímavým dokladem vojenského štambuchu ještě z doby před vypuknutím třicetileté války. Otázku, která se nabízí – zda oba rukopisy nemohly patřit jedné osobě, nejspíše druhému z Felixů (synovi Albrechta Kaplíře ze Sulevic), který mohl původně používat jeden štambuch a druhý si založit po odchodu ze země – však zatím nelze objektivně vyřešit.¹¹

* * *

Poznámky

- ¹ Marie RYANTOVÁ, *Památníky raného novověku jako mezioborový pramen. (Zpráva o konferenci.)* In: *Knihy a dějiny*, roč. 4, č. 1, 1997, s. 63–68. Na význam památníků upozornil především Peter AMELUNG, *Die Stammbücher des 17. Jahrhunderts als Quelle der Kultur- und Kunstgeschichte*. In: Heinrich GEISSLER (ed.), *Zeichnung in Deutschland. Deutsche Zeichner 1540–1640*. Staatsgalerie Stuttgart, Graphische Sammlung: Katalog zur Ausstellung 1. 12. 1979–17. 2. 1980, Bd. 2, 1980, s. 211–222, dále Jörg-Ulrich FECHNER (Hrsg.), *Stammbücher als kulturhistorische Quellen*. [Voträge gehalten anlässlich eines Arbeitsgesprächs vom 4. bis 6. Juli 1978 in der Herzog-August-Bibliothek.] München 1981, S. 7–21 (Wolfenbütteler Forschungen 11).
- ² Harald SCHIECKEL, *Findbuch zur Stammbuchsammlung 16.–18. Jh. mit biographischen Nachweisen*. Oldenburg, Holzberg 1986 (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung, Inventare und kleinere Schriften des Staatsarchivs in Oldenburg Heft 28).
- ³ Ingeborg KREKLER, *Die Autographensammlung des Stuttgarter Konsistorialdirektors Friedrich Wilhelm Frommann (1707–1787)*. Wiesbaden, Harrassowitz 1992 (Die Handschriften der württembergischen Landesbibliothek Stuttgart, Bd. 2).
- ⁴ Ottův slovník naučný 13, Praha 1898, s. 968.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Anna HOLINOVÁ, *Povzdechů českých exulantů z roku 1629–31*. In: *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 138–141 (138).
- ⁷ *Emblemata saecularia. Mira et iucunda varietate saeculi huius mores ita exprimentia, ut sodalitatum symbolis insigniisque conscribendis et depingendis peraccommoda sint. Versibus latinis, rithmisque Germanicis, Gallicis, Belgicis: speciali item Declaratione de Amore exornata. Weltliche lustige neue Kunststück, der jetzigen Welt lauffürbildende, mit artlichen Lateinischen, Teutschen, Frantzösischen vnd Niderländischen Carminibus vnd Reimen geziert, fast dienstlich zu einem zierlichen Stamm vnd Wapenbuchlein. Artificiose et eleganter omnia in aere sculpta, recenterq[ue] publicata, per Io[annum] Theodorum et Io[annum] Israellem de Bry, fratres germanos, ciues Francoford. Francoforti Anno MDXCVI.*
- ⁸ Viz pozn. 3, č. 86, s. 708–709.
- ⁹ Herzogin Anna Amalia Bibliothek (HAAB) Weimar, sign. Stb 370. Za možnost studia tohoto štambuchu vděčím „Stiftung Weimarer Klassik und Kunstsammlungen“ a jejímu stipendiu.
- ¹⁰ Viz poznámka 4.
- ¹¹ Vlastnictví dvou (nebo dokonce několika) štambuchů nebylo nijak vzácné – poměrně rozšířené bylo např. pořízení jednoho štambuchu pro zápisy významných osob a profesorů a druhého pro zápisy spolustudentů a přátel.

DAS UNBEKANNTE FRAGMENT VOM STAMMBUCH DES FELIX KAPLÍŘ'S VON SULEWITZ IN STUTTGART

Marie R y a n t o v á, Das Historische Institut der Südböhmischen Universität, Budweis

Stammbücher interessierten hinsichtlich seines Inhalts und Bildschmucks bereits in der Zeit ihrer Entstehung und um so mehr später, so dass sie schon seit dem Anfang, bzw. der Mitte des 18. Jahrhunderts Objekte des Sammelinteresses geworden sind. Interesse für Wappen oder Unterschriften der bedeutenden Personen, die den erstrangigen Inhalt der Stammbücher bilden, führte jedoch schon seit den Anfängen der Sammeltätigkeiten auch dazu, dass einzelne Stammbücher in die separaten Blätter geteilt worden, und diese hernach in die Autographen – oder Wappensammlungen eingeordnet worden (manchmal sogar nach ihrem Ausschnitt aus der ursprünglichen Seite). Das ist auch ein Fall der Autographen- und Wappensammlung von Konsistorialdirektor Friedrich Wilhelm Fromman (1707–1787), die ein Bestandteil der ursprünglichen Herzoglichen öffentlichen Bibliothek, heutigen Württembergischen Landesbibliothek in Stuttgart, wurde. Bei der von Ingeborg Kreklar durchgeführten Verarbeitung gelang es insgesamt 277 Stammbücher zu rekonstruieren. Unter ihnen gibt es auch ein Fragment vom Stammbuch, das dem böhmischen Adligen Felix Kaplíř von Sulewitz gehörte. Das Fragment beinhaltet insgesamt 12 Blätter, die aus dem Druck von Johann Theodor und Johann Israel de Bry *Emblemata saecularia* (Frankfurt am Main 1596) stammen. Die Eintragungen sind aus den Jahren 1602–1615, vier sind undatiert, ihre aus dem Katalog übernommene Übersicht ist im Beitrag angeführt. Es handelt sich um eine andere Handschrift, als das in der Herzogin Anna Amalia Bibliothek in Weimar aufbewahrte Stammbuch von Felix Kaplíř – aber ob es eine andere Person war, oder dieselbe, die zwei Stammbücher besaß, bleibt noch eine Frage.

Übersetzt von der Autorin

FLORA SINENSIS MICHAŁA PIOTRA BOYMA

Miroslava H e j n o v á, Národní knihovna ČR, Praha

Národní knihovna ČR uchovává ve svém historickém knihovním fondu řadu významných děl z oblasti botaniky. Patří k nim také práce jezuitů a polského misionáře v Číně Michała¹ Piotra Boyma. Boymova *Flora Sinensis* je dnes z hlediska dochovanosti považována za vzácný exemplář. Podle dostupných tištěných i elektronických bibliografií lze celosvětově její výskyt určit pouze na několik exemplářů.² Je potěšitelné, že na území České republiky se podle dostupných katalogů dochovaly tři exempláře.³ Boymovo stěžejní dílo bylo vytištěno ve Vídni v roce 1656 a je obecně považováno za první evropskou publikaci o rostlinstvu v Číně.

Čína byla výzvou pro christianizaci Dálného východu ještě před vznikem jezuitského řádu, jak o tom svědčí doklady o raných křesťanských misích, pocházející ze 13. století.⁴ Nová velká katolická misie, jezuitů zahájena roku 1565, získala podmínky pro svůj rozvoj už v roce 1557 usazením Portugalců na čínském pobřeží v Macau. Macao se svými kostely, kláštery a obchodními centry se značnou míšeneckou populací se brzy stalo východním bodem mnoha misí. Katoličtí apoštolové uvěřili v možnost šíření katolicismu ve východní Evropě cestou mírumilovného přesvědčování. Praktické sondování obvykle provázeli určitý náboženský misijní program. Nejslavnějším misionářem po Františku Xaverském v Číně se stal Matteo Ricci (1552–1610).⁵

Období největšího vlivu Tovaryšstva Ježíšova u čínského dvora začalo v polovině 17. století s nástupem nové mandžuské dynastie a vrcholilo v 90. letech 17. stol. V té době se v habsburské říši uchytila posedlost vším čínským, jak o tom svědčí např. Sandrartovy výklady o čínském umění či popisy čínských staveb Fischera z Erlachu. Leibnitz pojal úspěchy jezuitů jako součást vyššího plánu na sladění křesťanské a čínské filozofie. V roce 1655 věnoval jezuita Martin Martini arcivévodovi Leopoldu Vilémovi (*6. 1. 1614 – † 20. 11. 1662) svůj atlas Číny,⁶ v němž nalezneme velmi pozitivní pohled na čínskou civilizaci. V tomto kontextu je pochopitelné, proč také dílo Michała Boyma bylo dedikováno mladému Leopoldovi I.

Nejvýznamnější události z Boymova života

Michał Piotr Boym (čínsky Pu Mige Zhiyuan) polský misionář, botanik, lékař a člen jezuitského řádu (*1612, 1614? Lvov – †22. 8. 1659 Čína)